

Державне управління

УДК 351.862.8

Маслова Людмила Анатолівна

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного права*

Академія Державної пенітенціарної служби

Маслова Людмила Анатольевна

*кандидат наук по государственному управлению,
доцент кафедры теории и истории государства и права,
конституционного права*

Академия Государственной пенитенциарной службы

Maslova Lyudmila

*Candidate of Science in Public Administration, Associate Professor of
Theory and History Department State and Law, Constitutional Law
State Penitentiary Service Academy*

Варченко Ольга Михайлівна

студентка

Академії Державної пенітенціарної служби

Варченко Ольга Михайловна

студентка

Академии Государственной пенитенциарной службы

Varchenko Ol'ga

*Student of the
State Penitentiary Service Academy*

ЗАГРОЗИ СУВЕРЕНІТЕТУ У ДУХОВНІЙ СФЕРІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

**УГРОЗЫ СУВЕРЕНИТЕТУ В ДУХОВНОЙ СФЕРЕ
СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА:
ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ
THREATS TO SOVEREIGNTY IN THE SPIRITUAL SPHERE OF THE
MODERN UKRAINIAN SOCIETY: THE ORGANIZATIONAL AND
LEGAL ASPECT**

***Анотація.** У статті проаналізовано актуальні загрози суверенітету України в духовній сфері суспільного життя. Визначено їх джерела, масштаби та можливі наслідки впливу на національні інтереси. Обґрунтовано методологічні та теоретичні засади забезпечення духовної безпеки зокрема, з метою моніторингу загроз у відповідній сфері, запропоновано структуру паспорту загроз духовній безпеці. Запропоновано шляхи вдосконалення законодавчої бази щодо інституціоналізації духовної безпеки як способу нейтралізації загроз суверенітету в духовній сфері.*

***Ключові слова:** духовна безпека суспільства, духовні цінності, загрози духовній безпеці, механізми державного регулювання, національна безпека, паспорт загроз духовній безпеці.*

***Аннотация.** В статье проанализированы актуальные угрозы суверенитету Украины в духовной сфере общественной жизни. Определены их источники, масштабы и возможные последствия влияния на национальные интересы. Обоснованно методологические и теоретические основы обеспечения духовной безопасности частности, с целью мониторинга угроз в соответствующей сфере предложена структура паспорта угроз духовной безопасности. Предложены пути совершенствования законодательной базы по институционализации духовной безопасности как способу нейтрализации угроз суверенитету в духовной сфере.*

Ключевые слова: духовная безопасность общества, духовные ценности, угрозы духовной безопасности, механизмы государственного регулирования, национальная безопасность, паспорт угроз духовной безопасности.

Summary. The article analyzes the actual threats to the sovereignty of Ukraine in the spiritual sphere of public life. Their sources, coverage and possible consequences of the influence on the national interests are identified. The methodological and theoretical measures of spiritual security are substantiated, in particular, in order to monitor threats in the corresponding sphere, and the structure of the passport of threats to spiritual security is suggested. Some ways to improve the legislative framework on the institutionalization of spiritual security were offered as a method of neutralizing the threats to sovereignty in the spiritual sphere.

Key words: spiritual safety of society, spiritual values, threats to spiritual safety, spiritual security, mechanisms of state regulation, national security, passport of threats to spiritual security.

Постановка проблеми. Руйнування духовно-етичного потенціалу соціуму в умовах посилення загроз та зростання нестабільності у світі є сьогодні чи не головною проблемою, що потребує вирішення в забезпеченні духовної безпеки українського суспільства.

Духовні загрози - негативні тенденції, що перш за все пов'язані з деформацією ціннісних основ суспільства. Особливо гостро цей процес зачіпає питання захисту національних інтересів, оскільки змінюються умови та орієнтири суспільного життя, які визначають сприятливі можливості для розвитку життєздатності держави, добробуту громадян, збереження фундаментальних цінностей та традицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічних напрацювань, в яких би досліджувалася проблема якісної та кількісної класифікації загроз, їх основні види, які мають місце в духовній сфері українського суспільства досить мало. Можна хіба що виокремити роботи: А. Абрамова, О. Білоус, В. Горлинського, В. Горбуліна, А. Качинського, Д. Кучми, Г. Ситника, В. Олуйко та М. Вавринчука [2-3; 5-8; 10-12].

На переконання більшості науковців, які досліджують різні аспекти розвитку сучасного соціуму, однією з причин виникнення реальної загрози самознищення суспільства є втрата людством універсальної ціннісної системи, що спирається на вищі духовні та моральні абсолюти.

Поряд з цим вітчизняні експерти та аналітики до загроз розвитку суспільства у духовній сфері відносять кризу світоглядних засад, яка характеризується ідеологічним вакуумом перехідного періоду, втрата національної самосвідомості, деструктивний вплив ЗМІ на суспільну свідомість, моральний та правовий нігілізм, негативний вплив нетрадиційних релігійних об'єднань, тоталітарних сект та культів, громадська індиферентність населення, зниження якості та рівня життя людей, втрата культурної спадщини й національних традицій, тощо.

Географічні та етнічно-культурні кордони, єдність та неподільність нації, ототожнення населення і кожного окремого індивіда з нацією, суверенність, як складова самостійності (незалежності) держави та формальної рівності з іншими націями світу є фундаментальними національними інтересами, на захист яких повинна бути спрямована уся система забезпечення національної безпеки України.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Першочерговим завданням органів державного управління в сфері національної безпеки є відстеження й оцінка рівня загроз національним інтересам, а також прогнозування розвитку ситуації, пов'язаної із реалізацією того чи іншого

національного інтересу, без чого вказана оцінка буде неповною і з практичної точки зору мало корисною.

Слід зазначити, що останніми часом спостерігається стійка тенденція щодо збільшення кількості загроз зокрема, у духовній сфері суспільства, які обумовлюються деформацією духовних цінностей та порушенням моральних норм, проявом моральної та духовної деградації, тощо.

Так, руйнування духовно-етичного потенціалу суспільства наочно демонструє різке послаблення здатності держави вирішувати актуальні завдання економічного, соціального і політичного розвитку, що є сьогодні чи не головною проблемою в забезпеченні національної безпеки країни.

Тому, подальші теоретичні напрацювання в цьому напрямку потребують визначення загроз, які наразі мають місце у духовній сфері сучасного українського суспільства та пошуку механізмів державного регулювання, які б забезпечували їх виявлення та нейтралізацію.

Метою статті є визначення (ідентифікація) загроз національним інтересам в духовній сфері та визначення теоретичних та обґрунтування методологічних підходів відстеження й оцінки рівня та прогнозування розвитку ситуації, шляхом оформлення паспортів загроз духовної безпеки, надання рекомендацій щодо вдосконалення законодавства із означеної проблематики.

Вклад основного матеріалу. З огляду на системну кризу сучасного суспільного розвитку, необхідність вирішення практичних завдань щодо інтеграції України в європейський простір, нейтралізації спектра загроз українській державності постає потреба в захисті фундаментальних національних цінностей, задекларованих Конституцією України та визначених законодавством України, – незалежності, територіальної цілісності і суверенітету, добробуту, миру і безпеки, верховенства права, свободи і демократії, прав людини.

У зв'язку з тим, що класична парадигма безпеки не дає змоги враховувати реалії сьогодення в зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі, в Україні виникає потреба в розробці нової моделі забезпечення національної безпеки з метою розв'язання цілого комплексу політичних, економічних, соціальних, духовних, військових та інших проблем.

Це передбачає переосмислення суспільних та індивідуально-особистісних цінностей, формування на їх основі нової системи світоглядних орієнтацій патріотизму, любові до своєї Батьківщини. Таким чином, постає необхідність зміни традиційних підходів до забезпечення національної безпеки, при цьому особливу увагу потрібно приділити духовним факторам, аксіологічним аспектам, ціннісно-ідеологічним засадам тощо, а також виділенню духовної безпеки як окремої складової національної.

Слід зазначити, що останніми роками характер загроз безпеці людини суттєво змінився. Так, у документах ЮНЕСКО акцентується увага на доцільності впровадження нової соціологічної концепції безпеки, яка б враховувала культурні й соціальні аспекти [15].

У Законі України “Про основи національної безпеки України” духовні цінності виокремлено як пріоритети національних інтересів, та визначені як складові частини національної безпеки. Тобто у нашій державі існує законодавче підґрунтя для формування правового поля, що визначає духовні пріоритети і забезпечує захист національних інтересів у сфері духовного життя українського суспільства.

Поряд з цим, у зазначеному Законі національна безпека визначається лише за індикаторами реальних та потенційних загроз національним інтересам в таких її складових як економічна, соціальна, екологічна, гуманітарна та інші [1]. Тому в процесі вдосконалення державного управління у сфері національної безпеки важливим є їх ідентифікація і у

духовній сфері. В інших нормативно-правових актах, які регламентують сферу національної безпеки є намагання виділити окремі напрями забезпечення духовної безпеки, проте у проаналізованих документах національні інтереси України в духовній сфері сформульовані вельми абстрактно.

Дослідником А.Вікторовим виокремлено наступні чинники, що несуть духовну загрозу не лише окремому суспільству, а й усій людській цивілізації:

- впровадження економічних і політичних моделей, запозичених ззовні;
- руйнування базових цінностей християнської культури та експансія нетрадиційних релігій;
- інтенсивні модернізаційні процеси;
- маніпулювання за допомогою ЗМІ суспільною свідомістю (дезінформація, демонстрація натуралістичних сцен жорстокості, вбивства, насилля, розбещеності);
- ціленаправлене нав'язування асоціальних та противоправних еталонів поведінки та способу життя за рахунок подачі інформації про форми та способи існування кримінального світу, тощо [4, с. 12].

Небезпеки, що виникають у духовній сфері та несуть загрози як їй самій, так і функціонуванню відповідних соціокультурних інститутів, всьому суспільству, є важливою теоретичною підставою для дослідження проблеми духовної безпеки суспільства. Узагальнення теоретичних поглядів на цю проблему дало можливість окреслити основні види загроз і небезпек, що мають місце в сучасному суспільстві.

На нашу думку, наразі серед найактуальніших загроз, які мають прояв в духовній сфері сучасного українського суспільства є зокрема, втрата ціннісних орієнтирів особи та суспільства, його соціокультурне розшарування та деідеологізація, деструктивний вплив засобів масової

інформації та масової культури на суспільну свідомість, негативний вплив нетрадиційних релігійних організацій, зростання рівня корупції в суспільстві тощо [9].

Вітчизняний дослідник В. Горлинський пропонує розглядати загрози розвитку суспільства, що виникають у духовній сфері, за наступними групами:

- перша група — небезпеки руйнування духовного світу людини, що загрожують становленню її свідомості, світоглядним основам, свободі думки, переконань, інтелектуальної діяльності;
- друга група — це загрози усталеному функціонуванню всіх форм суспільної і масової свідомості та ментальності;
- третя група — загрози розвитку культури всього суспільства, його етнічних і конфесійних спільнот, а також загрози функціонуванню соціокультурних інститутів — науці, моралі, освіті, вихованню, мистецтву, релігії, що забезпечують задоволення духовних потреб нації. Дослідник наголошує на тому, що загрози в духовній сфері хоча й мають латентний, прихований характер, проте негативно впливають на соціально–політичні процеси і безпеку суспільства [7].

При цьому, з урахуванням сучасних тенденцій щодо розширення більшості загроз, їх взаємозалежності та взаємообумовленості, Г. Ситником запропоноване наступне визначення відповідної категорії: “Загрози національній безпеці – події, процеси, явища, інші фактори, які створюють небезпеку національним інтересам (перешкоджають їх реалізації) і формують визначений потенціал (можливість) завдання збитків (шкоди) національним цінностям (з деякою ймовірністю реалізації вказаного потенціалу)” [14, с. 435].

На думку В. Горлинського, в цілях найбільш якісного і системного наукового дослідження проблем безпеки суспільства є за доцільне виділяти, поряд з існуючими сферами національної безпеки – духовну

сферу. Дослідник зауважує, що важливою теоретичною підставою для дослідження проблеми духовної безпеки суспільства є передусім небезпеки, що виникають у відповідній сфері [8, с. 205].

Тому, створення на теоретичному рівні відповідного понятійно-категоріального апарату сприятиме практичному розв'язанню досліджуваної проблеми.

Виходячи з вищезазначеного, *загрозу духовній безпеці* можна визначити як сукупність подій, явищ, процесів та інших факторів, які спричиняють небезпеку духовній сфері індивіда, суспільства та держави та завдають збитків їх життєво важливим інтересам.

Якщо визначити сутність поняття "*джерела загроз духовної безпеки*", то це – форми впливу на духовну сферу суспільства, які спрямовані на руйнування культури, опанування масовою та індивідуальною свідомістю і її ціннісним змістом з метою дестабілізації суспільства.

Джерелами дестабілізуючих факторів можна розглядати інформаційну, ідеологічну, психологічну, організаційну діяльність, що спрямована на:

- руйнування духовного світу людини, релігійних і моральних орієнтацій та принципів, дестабілізацію її свідомості, духовне та інтелектуальне насильство з метою опанування психікою і підкорення свідомості індивіда;

- знищення духовної культури суспільства, традиційних і загальнозначущих ціннісних засад, його деморалізацію, проникнення в суспільну свідомість шаблонів західної масової культури;

- культивування ідеології насильства, ксенофобії, міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі з метою дестабілізації соціуму;

- послаблення важливих соціокультурних інститутів держави, відсутність державної ідеології тощо.

Так, А. Сухоруковою запропоновано при класифікації джерел загроз духовної безпеки розмежувати їх на зовнішні та внутрішні.

До числа джерел зовнішніх загроз дослідником віднесено такі:

- політика окремих країн, що направлена на домінування в культурній та духовній сферах, на протидію вільному розвитку власної культурно–духовної традиції країни, блокування рівноправної участі в міжнародному розподілі кульних надбань людства, насадження чужої ідеології;

- розгортання окремими країнами світу «культурної експансії» щодо інших країн. В Україні це проявляється, зокрема, в прагненні скоротити використання української мови як засобу спілкування й таким чином зменшити долучення українців до українського інформаційного простору, а також , в підтримці культурної залежності, створюючи штучний попит, такий як на маскультуру;

- розробка окремими державами концепцій “інформаційної війни”, які передбачають створення та використання засобів небезпечного впливу на духовну сферу інших країн з метою порушення її нормального функціонування й несанкціонованого доступу до всіх внутрішніх ресурсів країни;

- злочинна діяльність релігійних сект, організацій і окремих осіб в духовній сфері;

- діяльність економічних і політичних структур в духовній сфері, направлена проти національних інтересів країни.

- Серед джерел внутрішніх загроз для духовної безпеки найважливішими є:

- відставання країни від провідних держав світу за рівнем інформатизації суспільства, що обмежує можливості країни відносно охорони власної культурної традиції та рівноправного культурного обміну між націями;

- недостатня координація діяльності органів державної влади країни щодо формування та реалізації єдиної державної ідеології, єдиної національної ідеї, як важливої частини національної безпеки;
- низький загальний рівень освіти (чи її якості) громадян, що затрудняє можливість людини протистояти деструктивному впливові із зовні;
- недієва законодавча база щодо захисту, поширення та укріплення традиційних національних ідеалів та цінностей [13].

Результатом впливу відповідних загроз на індивідуальну і суспільну свідомість може бути духовна дезорієнтація, деформація свідомості і психіки людини, девіантна й аморальна поведінка, антисоціальна, антидержавна і руйнівна спрямованість масової свідомості, аномія, ксенофобія, ворожі настрої стосовно представників інших національностей та релігійних конфесій.

Усі ці та інші прояви негативного впливу на свідомість можуть бути застосовані як індикатори загроз духовній безпеці індивіда суспільства і держави.

Вітчизняні дослідники Г. Ситник, В. Абрамов, Д. Кучма пропонують впровадити системний моніторинг загроз національній безпеці [12]. З огляду на теоретичну невизначеність питання складових моніторингу загроз духовній безпеці, авторка не претендуючи на системний розгляд показників духовній безпеки, пропонує обмежитися скороченою процедурою моніторингу, спостереженням за індикаторами лише в основних ділянках духовної царини: національні цінності, мораль, соціальний інтелект.

Зауважимо, що паспорт (матриця) загрози – це документ, який передбачає ідентифікацію (оцінку) подій, явищ, процесів, інших чинників, що створюють небезпеку реалізації життєво важливим національним інтересам України, характеристику їх можливого розвитку (масштаб,

тенденції розвитку, можливі наслідки для національної безпеки), а також визначення основних організаційно-правових та інших механізмів щодо діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки з реагування на загрози (моніторинг, запобігання, превентивні дії, локалізація тощо) [12].

Структура паспорту загроз духовній безпеці матиме такий вигляд:

I. Загальна характеристика загрози духовній безпеці.

1.1. Структура загрози: вказуються складові загрози, які утворюють своєрідне «дерево загрози». Аналізу мають підлягати можливі явища, події, процеси та інші чинники, що створюють небезпеку в духовній сфері.

1.2. Об'єкти загрози: об'єкти загрози визначаються відповідно їх спрямованості проти реалізації життєво важливих національних інтересів у духовній сфері. Тобто об'єктом загрози є той чи інший життєво важливий національний інтерес або сукупність (група) національних інтересів.

1.3. Джерела загроз духовній безпеці: джерелами загроз визначаються явища, процеси, події та інші чинники, а також суб'єкти які створюють небезпеку реалізації національних інтересів України у духовній сфері.

II. Характеристика можливого розвитку загрози духовній безпеці.

2.1. Вказуються тривалість (коротко-, середньо-, довгостроковість) загрози та просторовий розмах зовнішніх та внутрішніх чинників, що в змозі перешкоджати реалізації національних інтересів та їх наслідків, імовірність виникнення загрози, імовірність загрози у мирний час та особливий період, комбінації варіантів застосування даної загрози спільно з іншими загрозами та ймовірність цих варіантів.

2.2. Тенденції розвитку загрози: Надається коротка довідка про систему показників (індикаторів) вимірювання загрози, систему порогових значень для загрози, перелік методів, за якими здійснюється оцінка рівня загрози, список експертів, що брали участь в оцінці стану і тенденцій

розвитку загроз, джерела інформації про загрозу; вказується оцінка рівня загрози та динаміка розвитку загрози.

2.3. Можливі наслідки загрози: вказується короткий прогноз наслідків для реалізації життєво важливих національних інтересів дії загрози.

III. Діяльність суб'єктів забезпечення духовної безпеки по реагуванню на загрози.

3.1. Суб'єкти забезпечення духовної безпеки: мають бути стисло описані, виходячи із норм чинного законодавства основні функції, завдання, повноваження, сфери відповідальності, особливості діяльності суб'єктів забезпечення військово-соціальної безпеки, підпорядкованих їм сил і засобів щодо виявлення, запобігання, прогнозування, нейтралізації (пониження рівні) загрози (її складових).

3.2. Ресурсне забезпечення: вказуються особливості організації ресурсного забезпечення (фінансового, матеріально-технічного, інформаційного тощо) діяльності суб'єктів забезпечення духовної безпеки по реагуванню на загрози, сили і засоби що додатково можуть залучатися, їх розподіл та порядок використання.

3.3. Способи і методи реагування на загрози: визначається алгоритм дій суб'єктів забезпечення духовної безпеки, підпорядкованих їм сил і засобів, а також тих, які можуть залучатися додатково щодо реагування на загрози, їх розподіл, порядок, способи і методи використання.

Отже, необхідність поточного спостереження, контролю, оцінювання та аналізу тенденцій духовного розвитку суспільства в контексті забезпечення національної безпеки обумовлює потребу розробки паспорту загроз духовній безпеці, створення та запровадження постійного моніторингу загроз духовній безпеці та результатів процесу державного регулювання духовних процесів. запровадження системного моніторингу

загроз духовній безпеці шляхом створення в межах існуючої штатної чисельності на стратегічному, оперативно-стратегічному та оперативному рівнях державного управління інформаційно-аналітичних підрозділів, основними завданнями яких мають стати комплексний моніторинг, аналіз та прогнозування загроз у духовній сфері.

Враховуючи актуальні проблеми сьогодення та перспективи подальшого розвитку країни, вироблення стратегії протистояння ризикам та загрозам в духовній сфері суспільства потрібно розпочинати із забезпечення духовної безпеки України, як складової національної. Першочерговими повинні стати зміни до національного законодавства стосовно внесення змін до Закону України “Про основи національної безпеки України” та Стратегії національної безпеки України в частині виокремлення національної свідомості як елемента духовної безпеки, впровадження духовної безпеки як складової національної, розширення понятійно-категорійного апарату (“духовна безпека”, “система забезпечення духовної безпеки”), визначення загроз національній безпеці в духовній сфері, основних завдань щодо забезпечення ефективності функціонування духовної складової національної безпеки.

Це сприятиме формуванню більш обґрунтованих управлінських рішень та підвищенню ефективності державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки та дасть можливість запровадити додаткові механізми щодо забезпечення внутрішньої і зовнішньої суверенності України.

Висновки. Проаналізовані основні загрози та небезпеки суверенітету, що мають місце у духовній сфері сучасного українського суспільства є важливою підставою для подальшого дослідження духовної безпеки суспільства, зокрема пошуку механізмів для їх протидії.

Інститути та інституції, що продовжують формуватися не повністю реалізують свої функції та не в повній мірі враховують проблемні аспекти

суверенітету України, тому державі необхідно здійснити інституційні перетворення, що змусить суб'єктів відповідних відносин діяти передусім задля зміцнення рівня безпеки держави, а відтак і суспільства.

В той же час суспільство і держава мають стимулювати розвиток тих соціокультурних інститутів, які забезпечують інтелектуальне й духовне збагачення системи освіти, науки та громадської думки. До таких інститутів належать мова, традиції і культура української нації та національних меншин, родина, фундаментальна наука та інноваційна діяльність, освіта, мистецтво, релігія, тощо.

Розвиток теорії та формування механізмів державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки, як складової національної, потребує визначення критеріїв – показників стану духовної безпеки, системного моніторингу загроз у відповідній сфері з метою правового, організаційного, економічного, інформаційного, соціального забезпечення захисту національних інтересів.

Література

1. Закон України "Про основи національної безпеки". URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>
2. Абрамов В.І. Духовність суспільства: методологія системного вивчення: Монографія / В.І. Абрамов. К.: КНЕУ, 2004. 336 с.
3. Білоус О.Г. Глобалізація розвитку і соціальна безпека / О.Білоус, Н. Маслова – Лисичкіна. Віче. 2001. 5(110). С. 22-44.
4. Викторов А.Ш. Духовная безопасность российской цивилизации / А.Ш. Викторов. М.: КДУ, 2009. 302 с.
5. Горбулін В.П. Стратегія національної безпеки України в аксіологічному вимірі: від "суспільства ризику" до громадянського суспільства / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський // Стратегічна панорама. 2005. № 2. С. 13-26.

6. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України: Монографія. / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський. К.: ДП "НВЦ" Євроатлантинформ", 2007. 592 с.
7. Горлинський В. В. Духовні координати безпеки суспільства / В. В. Горлинський // Стратегічна панорама. 2006. №1. URL: http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb1&issue=2006_1
8. Горлинський В. В. Філософія безпеки і сталого людського розвитку: ціннісний вимір / В. В. Горлинський К.: Вид. ПАРАПАН, 2011. 378 с. С. 211.
9. Маслова Л.А. Загрози розвитку українського суспільства, що виникають у духовній сфері / Л.А. Маслова // Забезпечення національної безпеки України в умовах глобальних та регіональних невизначеностей: матеріали кругл. столу, 6 березня 2012 р.: тези доп. К.: НАДУ. 2012. С. 195-198.
10. Ситник Г.П., Олуйко В.М., Вавринчук М.П. Національна безпека України: теорія і практика: Монографія / Г.П.Ситник, В.М. Олуйко, М.П. Вавринчук. К: „Кондор”, 2007. 616 с.
11. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України: теорія і практика. Монографія. К.: НАДУ, 2004. 408 с.
12. Ситник Г.П., Абрамов В.І., Кучма Д.Я. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України / Г.П. Ситник, В.І. Абрамов, Д.Я. Кучма . К.: НАДУ, 2009. 248 с.
13. Сухорукова А.В. Безпека духовності: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.філос.наук : спец. 09.00.03 / Сухорукова Анна Валеріївна З., 2010. 18 с.
14. Система обеспечения духовной безопасности // Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь-справочник. К.: НАДУ, 2012. С. 435-439.

15. Пріоритети сфери програми ЮНЕСКО в галузі прав людини. URL: <http://www.unesco.ru/rus/pages/bythemes/serhio23032005175949.php>
16. Концепт аксіологічної парадигми засадничих принципів і ціннісних засад забезпечення національної безпеки України. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/analitichni-materiali/nacionalna-bezpeka/koncept-aksiologichnoi-paradigmi>

References

1. Zakon Ukrainy "Pro osnovy natsionalnoi bezpeky". URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>.
2. Abramov V.I. Dukhovnist suspilstva: metodolohiia systemnoho vyvchennia: Monohrafiia / V.I. Abramov. K.: KNEU, 2004. 336 s.
3. Bilous O.H. Hlobalizatsiia rozvytku i sotsialna bezpeka / O.Bilous, N. Maslova – Lysychkina. Viche. 2001. 5(110). S. 22-44.
4. Vyktorov A.Sh. Dukhovnaia bezopasnost rosyiskoi tsyvylyzatsyy / A.Sh. Vyktorov. M.: KDU, 2009. 302 s.
5. Horbulin V.P. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy v aksiolohichnomu vymiri: vid "cuspilstva ryzyku" do hromadianskoho suspilstva / V.P. Horbulin, A.B. Kachynskiy // Stratehichna panorama. 2005. № 2. S. 13-26.
6. Horbulin V.P., Kachynskiy A.B. Systemno-kontseptualni zasady stratehii natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Monohrafiia. / V.P. Horbulin, A.B. Kachynskiy. K.: DP "NVTs" Yevroatlantiinform", 2007. 592 s.
7. Horlynskyi V. V. Dukhovni koordynaty bezpeky suspilstva / V. V. Horlynskyi // Stratehichna panorama. 2006. №1. URL: http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb1&issue=2006_1
8. Horlynskyi V. V. Filosofiia bezpeky i staloho liudskoho rozvytku: tsinnisnyi vymir / V. V. Horlynskyi K.: Vyd. PARAPAN, 2011. 378 s. S. 211.

9. Maslova L.A. Zahrozy rozvytku ukrainskoho suspilstva, shcho vynykaiut u dukhovnii sferi / L.A. Maslova // Zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh hlobalnykh ta rehionalnykh nevyznachenosti: materialy kruhl. stolu, 6 bereznia 2012 r.: tezy dop. K.: NADU. 2012. S. 195-198.
10. Sytnyk H.P., Oluiko V.M., Vavrynychuk M.P. Natsionalna bezpeka Ukrainy: teoriia i praktyka: Monohrafiia / H.P.Sytnyk, V.M. Oluiko, M.P. Vavrynychuk. K: „Kondor”, 2007. 616 s.
11. Sytnyk H.P. Derzhavne upravlinnia natsionalnoiu bezpekoiu Ukrainy: teoriia i praktyka. Monohrafiia. K.: NADU, 2004. 408 c.
12. Sytnyk H.P., Abramov V.I., Kuchma D.Ya. Kontseptualni zasady zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy / H.P. Sytnyk, V.I. Abramov, D.Ya. Kuchma . K.: NADU, 2009. 248 s.
13. Sukhorukova A.V. Bezpeka dukhovnosti: sotsialno-filosofskyi analiz: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand.filos.nauk : spets. 09.00.03 / Sukhorukova Anna Valeriivna Z., 2010. 18 s.
14. Systema obespecheniia dukhovnoi bezopasnosti // Hosudarstvennoe upravleniye v sfere natsionalnoi bezopasnosti: slovar-spravochnyk. K.: NADU, 2012. S. 435-439.
15. Priorytety sfery prohramy YuNESKO v haluzi prav liudyny. URL: <http://www.unesco.ru/rus/pages/bythemes/serhio23032005175949.php>
16. Kontsept aksiologichnoi paradyhmy zasadnych pryncypiv i tsinnisnykh zasad zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/analitichni-materiali/nacionalna-bezpeka/koncept-aksiologichnoi-paradigmi>